

Oc 3475 23

DE RELIQUIIS

ANTIQUITATVM AGRI
NEAPOLITANI.

EPISTOLA

AD IOHANNEM

MISNAE PRAE-

SVLEM.

25.

LIPSI AE

IOHANNES RHAMBAVVS

EXCVDEBAT.

Anno

M. D. LIX.

25

Nnus quartus iam agitur Amplis.
 Præful, cum studiorum causa unâ
 in Italia uiximus. Erat autem tunc
 utriq; nostrum hoc propositum, ut
 non solum audiremus illos, qui in
 magna frequētia Scholasticorum,
 & cum magna laude Iura profite-
 bantur: verum ea quoq; uideremus quæ eruditorum
 hominum scriptis celebrata essent, ac propter reue-
 rentiam antiquitatis nescio quid diuinum in se con-
 tinent, meo quidem iudicio. Itaq; in audiendis præ-
 ceptoribus diligentes eramus, & in perlustrandis
 eius regionis locis tantum insumebamus temporis
 quantum nobis ab otio literario supererat. Nec uerò
 ullam occasionem peregrinandi prætermisimus, quã
 nō arriperemus, modò liceret: quod existimaremus,
 etiam hac in parte consuli studijs nostris, eamq; rem
 ad iudicium formandum plurimum posse. Nam
 cum duo sint, quæ coniuncta efficiunt politicum ho-
 minem, doctrina & experientia: alterum ex libris
 atq; præceptoribus petendum est: alterum peregrina-
 tio præstat. Doctrina uerò minus carere experi-
 entia potest, quàm experientia doctrina: quo fit, ut
 experientiam pariat atq; nutriat. Ut autem plures
 causæ sunt propter quas suscipiuntur peregrinati-
 ones, ita aliud genus alios magis decet: estq; alius
 finis eorum, qui propter quæstum peregrinantur:
 alius eorum, qui honesti otij causa, si modò illud oti-
 um debet appellari, quod multiplices molestias in
 se habet. Sed istæ sunt æque omnibus communes,

illis tamen leniores, (ut arbitror,) qui uirtutis causa eos suscipiunt. Quæ enim molestia grauis esse potest huic, cuius animus incredibili studio cognitionis flagrat? Aut quæ peregrinatio tam periculosa, quam non expectatio quædam reddat tutiorem?

Equidem non assentior ijs, qui omnem uitam in angulis traducendam putant, aut qui existimant genus hoc peregrinationis obesse potius quam proficere homini literato. Habet profectò omnis peregrinatio hoc emolumentum, ut mores instruat, eosque ad communem hominum societatem componat: quæ res homini literato, uel imprimis necessaria est, deinde iudicium format: postremò unumquemque admonet officij sui, & ostendit quam nihil sit stabile, & perpetuum in uita. De historia deque Poëtarum scriptis, nihil opus est monere, in quibus nonnulla huiuscemodi sunt, ut neque uilla orationis uertate aut contextu ita effingi possint, neque interpretum cura ita explanari, quin aspectum potius desiderent. Quæ enim *ἰστορίας* potest esse tam illustris, aut quæ nam interpretatio tam plana atque perspicua, quam non superet ipsa actio? Atque ut longè rectius percipiuntur ea, de quibus aliquid legimus obscurum siue intricatum, si modò uestigia quædam illorum à nobis conspiciuntur, quam si ex interpretum labore, & quasi diuinatione quadam nobis haurienda sunt: ita non minus grata & iucunda in ijs est antiquitatis cognitio, quæ uel sola ingenia honesta excitare potest, & bonarum artium studia alit. Gloriatur alicubi Cicerone, reperisse se sepulchrum Archimedis Geometræ ex inscriptione sphere & cylindri, idque ait se Arpinatibus suis ostendisse ueribus & squalore obductum, quod

quod ille iam diu obiisset. At non inferiora his, ab alijs paulò antè nostram ætatem reperta sunt, & quæ non minus admirari deceat. Testis est Raphael Volaterranus, qui scribit sua tempestate in via Appia propè Romam effossum cadauer mulieris, oblitum crasso vnguento, & incorruptum, mauseoloq; inclusum, quod marmorea tabula tegeretur. Habuisse autem inter pedes candelam ardentem, quam nutriti uisset idem liquor, eam subito extinctam, quamprimum tabula semota esset, ipseq; ignis aerem sentiret, & addit plures suspicatos, Tulliolarum filiarum Ciceronis corpus fuisse, quam ille vnice dilexerat. Testis item est Nicolai V. Pont. Max. liberalitas, cuius opinor ætate uixit Cyriacus quidam Anconitanus, mirus antiquitatis inuestigator, non Italiae solum, sed totius propemodum Europe, & bonæ partis Asiae, atq; Africae, qua è re antiquarii cognomen accepit, & immortalem sui nominis famam reliquit apud posteros. Scitum illud est, quod interroganti cuidam, cur tantum operæ hisce rebus impenderet, respondisse fertur, velle se resuscitare mortuos. nimirum rectè indicabat, multa intercidisse iniquitate temporum, quæ diligentia quadam restaurari, & ab iniuria obliuionis vindicari possint. Ergo & iucunda est, & ad gubernandam vitam omnino utilis, & necessaria peregrinatio: non quidem illa solum, quæ (vt dixi) propter quæstum suscipitur: verum magis illa quæ honesti otij causa. Vnde Homerus Vlysses suum hoc præcipue Epitheto ornat, quod eum vocat κλυτροπος, eundemq; fingit ad Callypso deam delatum, potuisse tranquillam vitam degere sine insultibus fortunæ: sed recusasse eum, ut indicaret virum fortem, & qui

laudis ac gloriæ cupiditate ducitur, nulla pericula,
nullos labores subterfugere solere modò non obscura
sit eius vita, apud homines. Nauigauit in Siciliam
Plato, quò crateres æthnæ videret, cum apud Athenienses
capitali lege cautum esset, ne quis græcorum eam insulam
adiret. Fuit item in Aegypto, ut ex illius regionis
sapientibus perscrutaretur antiquitatem. Nec dubium est,
quin omnem illam sapientiam inde reportarit, quam reliquit
posteris. In eo autem libro, quem de vniuersitate opinor
transtulit Cicero, ut permulta alia illius viri, sub persona
sacerdotis Aegyptiaci, grauius obiurgat Græcos neglectæ
antiquitatis, & appellat παιδᾶς, uocabulo isto antiquitatis,
in scitiam exprobrans. Vt enim minimè conuenit viris
ætate prouectioribus, infantes eos appellari: ita ignorare
ea, quæ ante gesta sunt, & quorum nonnulla vestigia
adhuc cernuntur, quid aliud est, quàm semper puerum
esse, aut infantem? Fuere, qui ob vnius herbulæ
cognitionem, ex Italia in Lemnum nauigarunt, & qui
ex vltimis Hispaniis in Italiam, tantùm ut Liuium
viderent. Ita semper grata fuit magnis ingenijs
cognitio antiquitatis & naturæ, illarumq; rerum,
quas natura tanquam miracula quædam produxit,
neq; vllis laboribus pepercerunt, modò perfrui
cupiditate illarum possent. Mouerunt certè horum
exempla nos, ut ipsi quoq; investigaremus ea,
de quibus & legeramus aliquid antea apud bonos
autores, & audiueramus ex alijs. Sed non minus
incitabant amicorum nostrorum sermones, eorum
qui uel paulò antè ex vrbe erant reuersi, uel
æquè ac nos incredibili studio & amore cognoscendarum
antiquitatum flagrabant.

Et tu

Et tu quidem ante meum in Italiam aduentum e Belgica, Insubriam peragraueras solus ni fallor: mecum uero urbem perlustrare uoluisti, atque eam Italiae partem uicinam huic, quam magnam Graetiam olim uocarunt. Itaque cum otium nacti essemus, & Zephyri nos vocarent in altum, ut Poetae uerbis utar: relicto Patauio, ubi biennium fere uixeramus, ex urbe Veneta in Metropolim agri Piceni uecti sumus. ea est (ut scis) portu & mercatura admodum celebris. Inde per umbros Perusiam Augustam fecimus iter, uetustam Hetruriae urbem, ubi nobis aliquantisper commorandum, uel potius respirandum fuit, quod Sol uicinus stellae Sirij uehementius urgeret, Cessantibus deinde Etesijs, aestuque aliquantulum remittente, ad urbem contendimus, ex ea paulo post in regnum Neapolitanum. Erat hoc postremum iter ob id molestius, quod Hispanos milites socios haberemus, germanum nullum: nec satis tutum esset, ob praedones terra marique grassantes. Sed tamen duce & auctore Deo illud confecimus salui & incolumes, neque aliud quid mali experti sumus praeter solitas conuassationes equorum, per praerupta montium iuga. Deum immortalem, quam multa illa, atque varia, quae inter itinerandum passim nobis sese obtulerunt? Urbes multae amplae & praeclarae, templa superba, Academiae, Amphitheatra, Circi, Thermae, aquaeductus, palatia, horti, fontes, Nymphaea, arcus triumphales, colossi, pyramides, columnae, statuae, aliaque eius generis infinita, quae sane si quis non admiratur, stipitem eum esse oporteret. venerandam enim antiquitatem praeseferunt, posteritatis magistram, & artificum suorum summam diligentiam testantur, laude
sempit

sempiterna dignam. Etsi autem nullibi aliàs earum rerum tanta copia est, atque Romæ: mihi tamen illa magis placuere, quæ in agro Neapolitano conspeximus. Vt enim alia artificum industria fecit, naturæ emulatrix: ita hæc natura ipsa magna ex parte. quò fit, ut uetustatem nullam sentiant, neq; ullo tempore prorsus sint peritura. Nec uerò minus iucunda sunt, quando illarum causæ cernuntur, eaq; manifestæ. Itaq; tum cum nobis commonstrarentur, singularem ex ijs voluptatem percepi, & omninò iudicauì digna, quæ à nobis annotarentur. uel quia rara admodum erant: uel quia recordatio illarum grata nobis aliquando, & iucunda esset futura. Nec me fefellit opinio. Nam ab eo tempore sæpè mihi ijs de rebus cum amicis colloquium fuit: sepe etiam de his solus apud me cogitauì. Sed eò libentius annotabam singula, quòd ex nostris hominibus neminem sciebam, qui ea latinis literis mandasset, præter unum Fabricium, virum (ut scis) doctum, & antiquitatis studiosum, amicum nostrum. Nuper autem illa re legi, quæ me admonuerunt amicitia nostræ, & fecerunt, ut in ordinem redigerem: ualdè enim tumultuariè concœperam. Id cum perfecissem, uisum est mihi, epistolæ uice ea ad te perscribere. uel quod putarem gratam tibi fore memoriã peregrinationis nostræ: uel quod cuperem extare aliquod inditium meæ erga te obseruantia & amoris. Quare tu pro eo animi candore, proq; ea sapientia, qua præditus es, nostra hæc accipe: à me sanè bono animo profisciscuntur.

Prin-

PRincipio igitur monstrabatur nobis locus ille, quem uocant, La pescina mirabile. Ingredebamur in molem quandam, statimque pluribus gradibus descendebamus in ædificium quoddam grande, oblongum, quadrangulare, fornicatum & templo simillimum. In longum habebat quatuor ordines columnarum quadratarum, crassarum, (his namque fornices & totum opus sustentabatur,) quorum quilibet continet 12. columnas, ut sint numero 48. diuersæ magnitudinis & formæ. Ad primum ordinem descendebatur duobus gradibus circumcirca continuis, in duobus autem transversalibus angulis erant ad eundem modum gradus quibus descendebatur. Fenestræ nullæ, neque ullum aliquod inditium illarum. Apparebant quidem hinc inde foramina quædam quibus lumen incidebat: sed erant potius rimæ aut ruinæ ipsius muri, quàm arte factæ fenestræ, alioquin ædificium ipsum integrum propemodum erat. In quem uero usum extructum olim fuerit, ne diuinare quidem licuit. opinantur piscinam fuisse, eaque coniectura uocant piscinam mirabilem. Ac propemodum uero simile est fuisse piscinam, tum ex loci ipsius forma, tum ex Plinio, qui scribit, apud Baulos in parte Baiana piscinam habuisse Hortensium Oratorem pro murenis, quarum unam ita dilexit, ut exanimatam deflesse crederetur. Blondus Luculli domum fuisse se putat. Scribunt item Antonium Drusi murenas eadem in uilla habuisse. Quanti autem piscium uariarum in primis murenarum fuerint apud ueteres æstimata, ex probatis. quibusque autoribus conijcere licet. Quin & hoc coniecturam augebat, quod in ipso monte seu colle potius, illa adhuc extabant, que

B apud

apud eundem Plinium leguntur, cum ait, ueteres aliquot ut Lucillum & Hortensium montes excidisse summis impendijs, quo mare admitterent.

Ex hoc loco egressi, ducti sumus Alle cento camerelle, qui locus ad alterum teli iactum ex opposito huius est, sic dictus, quod nihil aliud præter cameras contineat, unà subinde in alias ducente. situs aut positus eius in colle, olim ne etiam, uehementer dubito. Si paululum in eo descendas, uides ruinas magni cuiusdam ædificij, & fornicum partim sub dio existentium, unde uerisimile fit, olim istud multò largius integrus & pulchrius fuisse. Descendentes igitur & ingressi ipsas ruinas tanquàm secundo loco positas, conspeximus ædificium quadrangulare non admodum altum, crassis quadratis columnis quadruplici ordine sustentum, propè quarum unam foramen quoddam erat, ruina non arte factum, per id hospes noster, qui idem & dux huius inspectionis erat, se demittebat, & descensuris nobis opitulabatur, atq; nos excipiebat. Iam verò in transitum quendam statuebamur. Is hinc inde cameras habebat. Erant autem omnes quadrata forma, aliæ alijs largiores, inde in alias cameras, aliòsue transitus deducebamur, erat enim pluribus transitibus (ut ita dicam) distinctum ipsum ædificium. erat insuper ita intricatum uarijs sibi inuicem similibus cameris, ut non immeritò quidam putarint Labyrinthum olim fuisse: in quorum numero est Antonius de Ruffis Iurisconsult. Calaber. ego tamen eum existimo forma & similitudine magis commotum, quàm alijs circumstantijs. Leander Bononiensis arbitratur cisternam fuisse, seu locum in quo aqua conseruari solebat apud ueteres,

ueteres, nos uerò nullum argumentum uidimus unde
de usum illius potuissemus conijcere, nulla cardinũ
uestigia in camerarum foribus, quas quidem habent
humiles & angustas, nusquam fenestræ aut illarum
loco aliquid. Intus omnia gypso albicabant, & repe-
riebatur terra pura passim congesta altitudine ses-
quicubiti, haud secus ac in antro Sibyllæ Cumanæ
de qua paulò post: vespertiliones nulli aut perpauci
aderant. Ergo etiam hoc loco relicto, nauim ingres-
si, præternauigauimus montem qui vulgo dicitur
Canita, iuxta quem in vicino scopulo montem ad-
æquante, ab eo tamen separato, arx quædam magno
ingenio extructa est, forma situs rara, ad radicem
eius ampla quædam ædificia, sed ob uetustatem bo-
na ex parte ruinam passa. In his ferunt olim fuisse
habitationem Tullia.

Appulsi deinde ad littus Baianum, eque naui e-
gressi, deambulauimus iuxta frequentiss. ædificio-
rum ruinas, uepribus & arboribus obductas, usque ad
lacum Auerni. Is uelut in secessu quodam est, colli-
bus potius, quam montibus septus, figuræ circularis,
iustæ magnitudinis, in quo nautæ negant fundum
reperiri posse. Accepit autem appellationem à gra-
uiss. exhalationum odore, quæ ex illo ascendunt &
mirificè nocent auibus. Vnde Verg.

*Inde ubi uenere ad fauces graue olentis Auerni,
Tollunt se celeres.*

Et paulò post.

*Quam super haud ulla poterant impune uolantes,
Tendere iter pennis talis sese halitus atris.*

*Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat,
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.*

B 2

Ad

Ad colles illius hinc inde sunt ædificia nostri temporis, aut certè paulò superioris satis pulchra, sed propemodum Thermæ. Plinius annotauit prope hunc locum Cimeriorum oppidum fuisse, quorum artificium erat, ut metalla effoderent in cauernis terræ, neq; vnquam conspiciebantur à Sole teste Homero. ego uerò non ausim affirmare ruinas istas, quæ hoc in littore cernuntur, inde restare: tametsi nulli dubium sit, alicuius oppidi fuisse. Sunt etiam Auerno ualde uicinæ. Est igitur ad sinistram harum ruinarum lacus Auerni, & mons qui specum seu antrum quoddam continet Sibyllæ Cumanæ, de quo Virgilius in hunc modum,

*Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum,
Vnde ruunt totidem uoces responsa Sibyllæ.*

Et iterum,

*Talibus ex adito dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obscuris uera inuoluens.*

Descenditur paululum ad radicem montis, deinde tenebricosus ingressus in ipsam specum conspicitur. Itaq; nos funalibus accensis, quæ attuleramus nobiscum, in eum intrabamus, Mercurium nostrum sequentes. Erat primus aditus seu ingressus satis largus atq; altus, post fiebat aliquantò angustior, tandem rursus se dilatabat, & ducebat nos in directam quandam planitiem, cuius longitudo 60. passuum, latitudo 10. inde deflectebatur in concamerationes quasdam mirabiles, & superioribus 100. cameris minime similes. vt enim illis erant ampliores, magis item quadratæ atq; altiores, ita nec eodem ordine nec

ne nec æquali soli altitudine inter se positæ, alibi ascendendum, alibi descendendum erat, & transitus illarum nunc acclives, nunc declives, parietes obscuri & squalidi ubiq; unde locus aliquantulum horridus ac tristis.

Extat autem inter has cameras vna, quam Sibyllam inhabitasse perhibent. ea est quadrata forma, olim Museaco opere vndiq; exornata, instar templi Bachii prope Romam. ac licet tessellæ ipsæ omnes propemodum exemptæ sint ab his, qui cognoscendarum antiquitatum studio diuersis temporibus istic fuere: tamen adhuc totius ornatus, & emblematum uestigia quædam conspiciuntur. quo quidam argumento moti, Sibyllæ eam tribuunt, tum quia omnium elegantissima, tum verò propter Auerni vicinitatem: vndiq; continua est, vnico ostiolo patens. E regione ostij habet arcum quendam in ipso muro, haud alia forma, quam si caminus fuisset, qui tamen hoc loco esse non potuit. Ex ea mirus ingressus in quandam quasi aululam quadratam, cuius longitudo passuum circiter 22. latitudo 8. in qua cū esset tanta copia vespertilionum, ut glomeratim summis parietibus adhærerent, & conspecta face nobis molesti esse inciperent, pedem ex ea retrò ferre cogebamur, ac eadem planè uia reuertí qua ingressi eramus. Mirum autem, quantoperè hæ atq; aliæ camerae inditium perturbant, ut certam aliquam speciem aut ideam totius ædificij concipere nemo facile possit. Habent aliquando parietes intermedios superius apertos, & in nonnullis eodem planè modo terra congesta reperitur, quo in 100. illis. Animaduerti quoq; nostrum in eas ingressum recenter inuentum: esse

B 3 tamen.

tamen alium quendam, præter istum qui olim fuerit in usu, uti nullum uidi: ita uix puto. Itaque omnes istæ camerae medio propemodum in monte extructæ sunt, neque aërem, neque lumen aliquod cœli habentes, ut ne diuinare quidem liceat quid fuerit, aut in quæ usum fabricatum totum hoc ædificium, ne dum certò affirmare.

Extra montium siue collium septa, quæ Auerni lacum ambiunt Puteolum uersus, Academia, Ciceronis uilla olim fuit, porticu & nemore celebris, quo sanè in loco thermæ nunc sunt, eiusdem Ciceronis nomine insignitæ. Cœperunt autem post obitum, sub Anthisteo quodam, qui in eadem uilla successit: easque uersibus celebrauit Laurina Ciceronis libertus, in honorem patroni, quemadmodum Plinius scribit. Itali medici uocant, I bagni di Tritoli. Situs earum ualdè est amœnus. ad radicem montis domus ordine collocatæ, aliæ alijs elegantiores, pleræque humiles neglectioresque, & maiori ex parte desertæ: Mense Maio tamen frequentantur, & ad eas thermas magna multitudo hominum confluit sanitatis causa, eoque tempore hospitia publica in eo loco inhabitantur, aliàs minime aut certe à paucis. Ferunt eas saluberrimas esse propter diuersitatem metallorum: puta sulphuris, nitri, salis, bituminis, quo titulo eas commendat Plinius. ait etiam uapore quasdam prodesse. Distat ab his thermis Cuma, tribus propemodum lapidibus, de qua quidem ciuitate uerè dici potest, quod in prouerbio est, Cuma fuit. passim adhuc cernuntur ueteres ruine, eas pauci aliquot pisces inhabitant: cernuntur quoque monumenta memorabilia in eo loco, quem Lo cauallo nominant: est
ibi

ibi arcus satis integer. conspiciuntur & alia, ut templum Apollinis, de quo Virgilius,

*At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo,
Præsidet, horrendæq; procul responsa Sibyllæ. &c.*

Liuius testatur urbem hanc à Cumæis Euboiaë populis, & à Calcidentibus constructam. Strabo uerò non tam ab eo sæculo eam commendat, quo extructa est, uel ab ipsis fundatoribus, quàm à monumentis & antiquitatibus. ait enim sumptu illarum atq; copia præcelluisse omnibus alijs, & Italiaë & Siciliaë ciuitatibus. Quo minus falsum iudicari debet id, quod Blondus scribit, excepta Roma, nullibi in tota Europa reperiri tot sumptuosiss. ruinas ædificiorum, atque intra Cumam & Baias. Nec uerò dubium est, quin & opulentiss. & populosiss. fuerit olim. Constat enim ex ea Parthenopen cœpisse, missis in hanc ciuibus tanquam in Coloniam quandam. Cum autem uiderent indies adaugeri opes & fortunam illius, mutato consilio euerterunt eam. hoc facto, grauis pestis Cumanum agrum inuasit: cuius cum neq; finis ullus esset, neq; illi remedium aliquod inuenirent, quo malum istud tollerent, oraculum petunt: eo responsum illis fuit, causam pestis esse Parthenopen, nec prius desituram, nisi eam urbem reædificassent, & restituisent in pristinum statum. quod cum fecissent, pestis desijt, Ipsa uerò ciuitas, ut scribunt, postea populari seditione, bello, ac terræmotibus uexata, exhausta uiribus, & labore senioq; confecta, quasi obiit mater, relicta post se filia Parthenope seu Neapoli, quæ uerè hodiè uiuit. Iam uerò ad Baianum portum reuertebamur, prope quem nauim nostram reliqueramus, Puteolum nauigaturi,
cum

cum inter nauigandum sese nobis offerunt in littore montes præalti, & ad radices illorum continuè ædificiorum ruina, ex quibus facile erat conijcere elegans olim atq; amplum oppidum eo in loco fuisse. disiectum autem frequentibus terræ motibus, & ab incolis desertum. Apparebat enim expressa figura, deuastatæ collapsæq; vrbis, iamq; arbustis ac vepribus frondescentis: nonnulli tamen in ijs ædificijs quæ integriora sunt, habitabant, omnis generis nauigia reficientes, quod portus ibi esset satis tutus. Hæc cum uiderem, uenit mihi in mentem eius, quod alicubi Seruius Sulpitius ad Ciceronem scribit, cum ex Asia rediens, ab AEGINA Megaram versus nauigaret, vndiq; (ut ait) cadaueribus oppidorum sepatus. Erant ante nos uestigia illius ciuitatis, de qua modò dicebam: à tergo Cumæ: ad alterum latus Baiæ: nec admodum longè aberant Puteoli, quæ oppida cum quodam tempore florentissima fuissent, nunc prostrata, & diruta iacent ante oculos. Itaq; admirabar conditionem ac fortunam rerum humanarum, non hominum solùm: & cogitabam quid aliquando de nostris regionibus futurum esset, quæ vt neq; ita excultæ sunt, neq; tantis opibus refertæ, neque fama ita celebres, vt istæ olim: eò facilius eas posse collabi atq; interire. Memineram etiam illius, quod apud Batanos antea, tum in oceano Germanico ad Salandriæ insulas videram, pagos quamplurimos, atq; oppida nonnulla submersa, quorum templa, turre, & æditiora loca passim sese è mari attollerent, tanquam speculæ quædam, euidens argumentum, ut opinor, quàm nihil stabile & perpetuum sit in uita.

Con-

Conspēctis hisce ruīnis, continuum montium tractum, qui in eodem littore est sequentes, ad eum montem peruenimus, in quo sunt thermæ. Is cum intus haud dubiè uehementer ardeat, foris tamen eius rei nihil præ se fert. Ingrediebamur in ipso primum amplam quandam ac præaltā cameram, cuius parietes & fornix antiquo, uermiculatoq; opere fuerant ornatae, eiusq; ornatus hinc inde uestigia quaedam apparebant, quamuis exigua. aditus in eam erat amplus, & ad utrumq; parietem aliquot lectisternia murata, quibus lecti imponi possent, ut in ijs qui lauissent, requiescerent, ualdè lata. Ad principium porrò ingressus duo labra quadrata, in quibus, infusa in ijs aqua, lauaretur: è regione ingressus, balneum, seu aqua calida egregiè temperata, duos pedes profunda, nullius graui odoris, nihil habens sulphuris, nitrosa tamen & aluminosa. Est eo in loco specus patulus ac lucidus, ex quo profluit ipsa aqua, aut erumpit, tam commodè excauatus, ut plures simul in eo sedere, & lauare possint, sed quantò quis profundius in eam ingreditur, tantò est feruentior. Ferunt & hæc balnea saluberrima esse: amænissima certè sunt ac grata, propter undas uicini maris, à quibus murmura excitantur & susurri. Extra hanc cameram ad sinistram scalæ, plus minus 20. graduum, per quas flexuosè ascenditur ad ipsum sudatorium, sic enim vulgari lingua uocant. In illud aditus patet antri instar satis altus, non tamen latus, lumen cœli passim per foramina excipit, ut sine face recto tramite aliquantulum progredi in eo possit. Inde biuium est seu duplex uia, quarum altera quæ ad sinistram, multa lectisternia murata continet, quorum

C

idem

idem usus cū superioribus. Producitur autē, totaꝫ in latere montis, & in præruptam quandam eius partē definit: altera ad uiscera montis ducit, estꝫ uero simile, in ardentiss. ipsius cauernis eam desinere. Nos accenso iterum funali in ea tātum progrediebamur, quantum præ calore licebat: & quidem initio humidum quendam uaporem sensimus, deinde paululum progressi, calorem fumus experti, qui cum superiora peteret, caput mirè offendebat, eoꝫ magis, quò longius progredieremur, ut non modò necessarium esset caput demittere, uerum humi quoꝫ repere. tandem, cum & sudore propemodum difflueremus, (quantumuis in superiori parte corporis omnibus uestibus exuti,) & præ nimio calore funale liquefceret, pedem retròferre cogebamur. Quare eadem uia reuersi, qua ingressi eramus, in inferioribus montis balneis nos abluimus.

Porrò intra hunc locum, & Puteolos, duo uidimus omninò digna quæ annotarentur. Alterum erat fons marinus, alterum uia Atellana, ut uocant. Profilit è mari uiua ac limpidissima quædam aqua, sapore dulcis, altitudine duorum pedum, magnitudine capitis humani. Eius causam existimo occultos quosdam subterraneos meatus, qui è uicino littore aquam illam deducunt, & transportant in eum locū, ubi erumpit. Idem censet Leander Bononiensis perdoctus monachus, & quo nemo diligentius, uel exquisitius Italiam descripsit, meo quidem iudicio. Fieri tamen potest, quod olim quando locus iste erat continens, ab inhabitatoribus ex alio quodam æditiore loco, per canales pulueris Puteolani aqua uiua fuerit in eum deducta, eaqꝫ ipsi uiui fontis uice uteren:

uterentur, postea uerò uicinum mare eruperit, occupaueritq; totum locum: unde etiamnum hodie ipse fons supersit. Eijcit autem aquam in tanta copia, ut eandem currentem longissimo tractu conspiceremus, sciunctam omninò ab aqua marina, est enim multò limpidior. Verum postremum hoc, prius uideram in Selandia, prope Dordracum Hollandiæ oppidum, ubi Mosa (ni fallor) eodem planè impetu fertur in mare, illudq; quasi scindit aut diuidit, latitudine ferè trium perticarum. Plinius scribit in Baianis calidam alicubi euaporare, de quo ego nihil compertum habeo.

De uia Attellana annotandum putabam, quod illa ab utraq; parte plena sit collapsarum tabernularum, quarum forma partim quadrata est, partim rotunda. Sunt in ijs antra concamerata seu testudines, in quibus ad parietem loculi & urnæ: unde facile conijcere licet huiuscemodi ædificia olim sepulturæ fuisse destinata, quamuis accolæ in eum usum fabricata putant, ut in ijs res promercales haberentur, eaq; opinione uulgari lingua uocant, Mercato di Sabato. Certum enim est demortuorum corpora apud ueteres primum cremari consueuisse: deinde recondi in urnas. Illud mirum, quod quidam ex socijs nostris (cuius quidem impudentiæ potes meminisse, qua de causa eum non nomino) ex una quadam extrahebat partem cranei capitis humani, mirè spissitudinis, quæ sanè inditium præbebat hisce loculis non modò cineres, uerum ossa quoq; cadauerū aliquando deposita, ubi ipsa caro à Sarcophagis consumpta esset. Erat primo contactu satis dura, postea cum nonnihil extra ædificium processissem, (credo

quòd aërem sentiret,) paulatim mollescebat, mox in puluerem resoluebatur. Sed relinquamus mortuos, nec ossibus inferamus bellum.

Antequam Puteolos perueniremus, in eos incidimus, qui alumen conficiunt. Utuntur autem hoc ferè modo. ex uicinis collibus excisos lapillos in fornice coquunt, quibus coaceruatis, per aliquot dies suffundunt aquam è certis fontibus haustam, vnde macerantur instar calcis, & in cineres resoluntur. Porrò ex his cineribus conficiunt lixiuium, quod conseruant in uasis ligneis. Illud deinde ad extremum uasis ita paulatim coagulatur, ut naturalis quædam glacies uideatur esse, uel cristallus. Itaq; certo quodam instrumento aut ferro eximunt, & reseruant ad usum. Istic è uia digressus, iuxta lacum iterum conspiciuntur aliquot thermæ humiles & angustæ, omnes sulphurei odoris, ab ipso lacu dicti, I bagni d' Agnano. eas mirificè commendant propter salubritatem, ac ferunt p̄regem Neapolitanum, aliosq; proceres illius regni, nouo uere, quotannis eas frequentare, sudandi causa. Descenditur autem in eas 5. aut 6. gradibus in subtabulatum quoddam, (si ita licet dicere,) in quo maximus est calor. Prope has in eodem littore, & in iisdem collibus, ille locus est, quem uulgari lingua appellant, La grotta del can, nos antrum caminum uertimus: Specus plenus lætalis aëris, ut nullum animantium genus in eo uiuere possit: Eius altitudo est pedum 8. aut 9, latitudo circiter 6. nec in ipsam collem ultra quatuor passus potenditur, ac in fine paulatim descendit. Exhalat calidum quendam humidumq; spiritum, id quod uel brachio immisso deprehendere licet. Accepit autē

ex eo

ex eo nomen, quod hospites & aduenę experimenti
causa, ut plurimum canem aliquem in eum intrudere
soleant, quem deinde semimortuum extrahunt: qđ
idem nos quoq; fecimus, & quanquam uix spiritum
aliquem uitalem habeat, tamen si eum sumpta ex
proximo lacu aqua suffundas, paulatim reuiuiscit,
seęq; recolligit. Nos præter canem ranas maiuscu-
las inięiebamus, quæ quoniam non statim resilie-
bant, expirabant in ipso specu. Plinius ait in Sues-
fano Puteolanoq; agro, esse specus, quos spiracula
uocant, alij Charoneas scrobes, mortiferum spiritum
exhalantes, quorum hic unus esse potest. Redem-
tes in uiam, ad dextram, circularem omnino plani-
tiem conspeximus, collibus exiguis circumdatam,
ijs nimirum, e quibus materia illa aluminosa excin-
ditur, ut paulo ante aiebam, & in quorum altera par-
te antrum caminum est, ea tota sulphure flauescit,
lacum quoq; continet, sed non magnum, neq; parem
huic, qui est iuxta idem antrum caninum, soli ma-
teria ex mero sulphure constat, quæ accensa passim
ebullit: unde Strabo eum locum Vulcani forum ap-
pellauit, alij campum flegrı nominarunt. Prope la-
cum cernuntur aliquot tuguriola seu casæ, frondi-
bus extructæ, ac iuxta eas fornices, in quibus coqui-
tur sulphur. Inde ad lacunas illas progressi, (uix
enim merentur nomen lacus,) uidimus eas densissi-
mum fumum euaporare, atq; aquam feruentissimam
miro æstu eiaculari, & in altum uoluerē. Fama est,
nec à uero dissentit, si in eas animal aliquod proięi-
as, & deinde parua interposita mora rursus extra-
has, præter ossa nihil reperiri. Ferunt etiam de ouis
nescio quid. Lacus circum istas lacunas paruis cru-

cibus refertus est : eas in extrema ora posuere quasi metas quasdam, illi qui audaculi sibi ipsi uisi sunt. Quocumque incedas, percipis auditu subterraneam quandam concavitatem : unde lapides desuper proiecti subsiliunt, tanquam super glaciem, & sonum quandam excitant. Est enim leuis & arida superficies, nec in ea ubiuis expatiari licet. Scio Plinium, naturalis historiae scriptorem, hoc nomine multis suspectum, quasi Graecorum more, uera falsis immiscuerit : At nos ista quae scribimus, uidimus, quomodo magis illi fidem possumus adhibere, cum de his & similibus rebus loquitur. & omnino uerum est quod ille alicubi praecclare dicit: diffusam per omnia naturam, subinde aliter atque aliter tanquam numen quoddam erumpere.

Ex hac ingenti, profundaue planitie, ubi rursus in collem te recipis, uides in radice amoenissimum locum & prospectum, atque Puteolos iuxta littus maris. uides item aliquot insulas, & e regione totum portum Baianum. Scribunt Puteolos a fontibus dictos, quod illorum olim magna copia ibi esset. Pozzo enim uulgari ligna fons est, uel a grauitate odoris, seu a foetore, qui e uicinis mineris sulphuris & aluminis euaporat. antiqui scriptores Dicearchium appellant. Etsi autem aliqui contenderunt de situ ipsius, & putarint eo in loco olim fuisse, ubi nunc sunt ruinae. Nimirum ad radicem collis, aut paulo remotius : descriptio tamen autorum, illorum errorum conuincit, & uerius est in colle fuisse, hoc est, idem plane oppidum, & in eodem loco, in quo etiamnum hodie exstat. quanquam fieri potest, quod ruinae istae aliquando fuerint, aut pars ipsius, aut suburbia, aut etiam loca
subur

suburbio uicina. In ipso oppido nihil propemodum
visu dignum, præter templum, quod antiquis. est, at-
que ita fabricatum, ut facile agnoscas æthnicum fuisse,
& illius cuius in honorem extructum fuit. Cernun-
tur & ossa quædam prægrandia humani corporis, ijs
Pomponius, Lætus Romanus, & antiquitatis Ro-
manæ inuestigator, hanc inscriptionem fecit.

*Huc quicumq; uenis stupefactus ad ossa Gigantum,
Disce cur Hetrusco sint tumulata solo.*

*Tempore, quo domitis iam uictor agebat Iberis
Alcides, captum longa per arua pecus.*

*Colle Dicarchæo clauaq; arcuq; Typhones
Expulit, & cessit noxia turba Deo.*

*Hydruntumq; petijt pars altera, & altera Thuscos,
Interijt uictus terror uterq; loco.*

*Hinc bona posteritas immania corpora seruat:
Et tales mundo testificatur auos.*

Ciues huius oppidi, ut plurimum sunt piscatores, ijs
haud exiguum quæstum faciunt ex hospitibus, qui
eò ueniunt, perlustrandarum antiquitatum causa.
Locant enim ad eam rem suas operas, ac monstrant
antiquitates in uniuerso illo tractu maris. Extra Pu-
teolos sunt monasteria nonnulla, & palatia nobiliũ
satis elegantia: videntur & uestigia antiquis. ædi-
ficiorum Romanorum. certumq; est vrbs Romæ
proceres delicias suas hisce in locis ac uicinis olim
habuisse, tam ex epistolis Ciceronis, tam ex Po-
libio Dionysio Halicarnassæo & Liuiio. In horto
Franciscanorum terminus est. apparent etiam pro-
pe ipsum oppidum fornices & concamerationes ali-
quot, eas nonnulli putant thermas fuisse. Dùm ad
mona-

monasterium ascendis, tres sunt insignes columnæ,
descendendo autem ex eo ab altera parte, ad Coli-
sæum siue Amphiteatrum peruenitur, admodum
amplum, forma ouali: foris Romano illo corrupti-
us, sed intus multò integrius, nam & sedilia habet,
quamuis plerisq; in locis terra arbutisq; obruta. est
& murorum abitus integer, & ualde in altum attolli-
tur. ego hoc Amphiteatrum unum esse existimo ex
præcipuis Romanæ antiquitatis, quæ quidem hodiè
adhuc extant. Non procul ab eo, positum est aliud
quoddam ædificium concameratum, mira arte ex-
tractum, ac multis cameris distinctum, vna subinde
in alias deducente. quin etiam qualibet camera qua-
tuor habet portas, per quas in coniunctas aut uici-
nas cameras itur. vnde suspicor Labyrinthum fuisse.
Italis uocatur, Le Camerelle. Cernuntur & in Pu-
teolano sinu, ingentes pile, pontis cuiusdam maximi
ac robustiss, ex littore Puteolano in oppositum lit-
tus constructi, Galliculæ Imperatoris opus, ut Sue-
tonius scribit, Item è regione Puteolis apparet in-
sula Crapæ, in quam se recepit Tyberius Cæsar, cum
solitudinem quæreret & fugeret conspectum plebis.
Illud nequaquam dissimulandum, quod in eo loco
agri Puteolani, quem Tripergulam appellant, &
iuxta quem Academiam Ciceronis uillam supra esse
dixi: ante paucos annos, nimirum anno Christi 1538.
mons quidam eruperit, adhuc conspicuus, & in am-
bitu circiter 4000. passuum continens. Præcesse-
runt eum per aliquot dies continui terræmotus, &
incendia, materiæ sulphuræ ac aluminosæ, illiusq;
liquoris, quem vulgo oleum petreæ uocant. postea ex
crescente igne in iustam flammam, & materia ali-
quantu-

quantulum consumpta, secutæ sunt eiaculationes cinerum, & lapidum, uenti importunis. tantaq; confusio, ut machina mundi putaretur corruitura, quæ omnia diligentissimè annotauit Leander Bononiensis, & ante eum Salernitanus quidam lingua Italica, eius tragœdiæ spectator. Scripsit quoq; Simon Portius ea de re libellum, cui titulum fecit, de incendio agri Puteolani. Nunc ad urbem Neapolitanam accedamus.

Profecturis igitur Neapolim ex agro Puteolano, ultimo lapide, ut opinor, ab urbe Neapolitana, transeundus est mons, Pausilipus à Plinio dictus. Is excauatus omninò, estq; per eum planus ac directus in inferiore parte transitus, longitudinis medijs miliaris Italici, aut paulò maioris: latitudinis tantæ, ut duo currus mercibus onusti commodè unà pertransire possint: altitudinis imparis, sub utrumq; enim ingressum (qui formam portarum habent) ita patet, ut aliquis equo insidens erecta hasta, in eum ingrediatur, nec attingat summitatem, Intus uerò non nihil comminuitur altitudo, non enim excedit staturam trium hominum. Est autem summa industria excissus, lateribus utrimq; planis & æqualibus, in alto fornicatim coeuntibus. Vtraq; parte superius foramen habet, per quod lumen incidit, in medio nihil lucis sed obscurus. Quapropter moris est, cum duo simul pluresue, uel equis, uel curru eo in loco, hoc est, sub medium montis, sibi inuicem ueniunt obuiam: ut clamitent alla montagna, uel alla marina, montem uel mare uersus. nimirum ut quisq; illorum sciat, in quidnam latus, aut in quam partem montis sese recipere debeat. Sed est ibi mira copia pul-

D

ueris

ueris terreni, tam hiberno tempore, quam æstate. Vulgo persuasum est, si quis in hoc specu aliquem iugulet, eum nullo modo egredi posse, idque usu compertum aiunt. In medio ferè ad parietem conspicitur imago Christi crucifixi. Sub egressum facellum quoddam, in quo diua uirgo colitur, & miraculis claret: vnde paulatim incipit colligere donaria, & tabulas uotiuas, est enim adhuc recens & iuuenis. Extat & aliud eiusdem tituli, si benè memini, olim religione celebre, iuxta quod per gradus in montem incisos ascendebatur. verum cum multæ matronæ, non virginem diuam, sed magis Venerem colerent, (inde enim in arbuſta montis deflecebant,) inferioribus gradibus rescisis, ascensum prohibuerunt. Iuxta prius facellum sepulchrum Virgilij Maronis à quibusdam monstratur: alij putant in hortis monasterij, qui sunt supra ipsum montem extare, cum hac inscriptione,

*Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini pascua, rura, duces.*

Qui versus sunt noti: & sanè fieri potuit eo in loco Virgilium sepultum, nam facellum ipsum adhuc ad est, sed uersus deleti: ut hinc inde vix aliquam literam agnoscas: monumentum uerò nullum conspicitur, unde certò conijcere possis ueritatem. Monachi illius monasterij dicunt, olim in hoc facello supra sepulchrum statuam fuisse, sublatam autem astu quodam Mantuanorum, eamque hodie adhuc Mantuæ conseruari. Vidi quidem Mantuæ statuam quandam uetustissimam, cui prædicti uersus inscripti erant, uerum unde illa eò translata sit, ignoratur: &

præter

præter coniecturas nihil intellexi. Scribunt pari modo Ennio Poëtæ à Scipionibus olim statuatam positam.

Transgresso monte Pausilippo, Neapolis conspicitur: regia urbs, & illius regni Metropolis. Hæc initiò Parthenope dicta, cum à Cumanis extrueretur, quemadmodum supra dicebam, Vnde uersus apud Sillium Italicum.

*Sirenum dedit una tuum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloiæ, æquore cuius
Regnauere diu cantus, cum dulce per undas,
Exitium miseris caneret non prospera nautis.*

Protenduntur autem à monte ad eam usq; prædia suburbana nobilium, quorum horti longè elegantissimi sunt. Primum enim aqua abundant, eo studio & industria concepta, ut non rarò etiam ex arboribus profiliat. Deinde passim cernuntur labra & uasa marmorea, in quæ influit in ijs uerò aliquando Neptunus limpidißimam aquam, uelut undas maris, tridente percutiens, nauigat: aliquando Neïades aut Eolus. Adsunt & Fauni, & Satiri ex conchis marinis confecti, ea industria, ut sculpti atq; picti magis uideantur, quàm compositi ex tesserulis. ita omninò referunt natiuum colorem. Nec desunt Labyrinthi, in quibus aqua per uarios amfractus mirè deducitur, nunc hæc, nunc illâc. Fontes in ijs admodum specus sunt constructi, ex certis lapidibus à falsugine aquæ marinæ exesis, vnde alia illa, quæ retrò ipsum fontem, artificio quodam hinc inde ducitur, per eos paulatim distillet. Res mira & aspectu pergrata. Habent enim lapides colorem quendam niuis aut glaciæ: tùm uerò ornantur alijs rebus. puta

uermiculis ex conchis fabrefactis, gorgonia margaritiferis, Itemque herbis quarum semina inter lapides sparsa, a quo humore nutriuntur atque pullulant. Deriuatur autem ipsa aqua exinde in hortos per canales quosdam ad latera pavementi (quod ferè marmoreum est, aut ex tesserulis constructum,) sed nihil lædit pavementum. Sunt quoque ipsi canales amplii & aperti, & tam pisciculis inseruiunt quam refrigerando potui. Iuxta fontes plerumque auicularia, in ea ex canalibus artificiosè profilit aqua, quam commodissimè excipiunt auiculæ. Continent autem pulcherrimas quasque aues, peregrinas ac sonoras. Inde deambulatoria loca, in quibus topiaria, naues, ædificia, centauros, aliaque genera animalium repræsentantia. Extra hæc diuersæ herbæ, aliquando in modum Labyrinthi compositæ, Laureta, Cupresseta, Vineæ, Non rarò Labyrinthi ex Buxo, Hedera, & Myrto. Palmæ insuper, quarum fructus sunt dactyli, aliæque arbores inusitatae. Denique (ut de statuis & monumentis nihil dicam) ea copia selectissimorum fructuum atque herbarum, is odor est, ea uoluptas, ut ne in Hesperidum quidem hortis ulla maior aut gratior esse potuerit, Ergo ab illo templo, de quo paulò ante aiebam, prædia & horti nobilium ad ipsam urbem Neapolim usque protenduntur. Ea posita est ad sinum maris Thyrreni, forma triquetra, duobus angulis mare respiciens, tertio montes: qui non ita magno interuallo distant. Nec uerò plana omni ex parte, sed paulatim assurgentibus edificijs (accliu enim est ipsum solum) quasi bifida. Inferior pars frequenter inhabitatur à mercatoribus & à uulgo: Superior à nobilibus: quo fit ut in ea parte reperiantur pulcheræ

pulcherrima palatia inter quæ potissima sunt, Palatium principis Salernitani, domini Ursini, principis Sulmonis, Item Thomæ Cambij, multis statuis foris & intus ornatum. supra portam Leena conspicitur, cum hac inscriptione, Ioui Xenio. Illud inter pulcherrimas illius urbis dotes. connumerandum arbitror, quod singule propemodum domus fontes habeant salientes copiosa saluberrimaq; aqua: nec est alia ciuitas (quantum ad aquarum copiam attinet) quæ cum hac conferri possit in uniuersa Italia.

Plateas habet bona ex parte strictas & angustas: exceptis tribus, quæ ut satis latæ sunt, ita quoq; miræ longitudinis. Superior uocatur, La uicaria, altera Capuana, tertia è regione arcis ad forum usq; protenditur. Capuana ducit Capuam: quæ ciuitas in iure nostro ualde celebris est, precipue in materia contractuum: nam & primum Prætorem peregrinum habuit, & quondam floruit mercatura, unde solutiones in eam ferè concipiebantur, aut Romam, aut Bithiniam, Asiæ urbem. In porta huius plateæ, monumenta quedam conspiciuntur, tum extructa, cum per eam Carolus v. Rom. Imp. & Neapolis Rex, primus mortalium ingrederetur. in perpetuam rei memoriam, id quod Antuerpienses in Belgica paulò post imitati sunt. Ante portam Oceanus & Thetis erat, deinde per plateam commodis locis Hercules, Atlas, Perpetuitas, Religio, aliaq; multa quæ commemorantur in triumpho Neapolitano. Distat autem à Neapoli Capua lapidibus 18. Forum Neapolitanum quadratum est, ualde spatiosum: non tamen stratum lapidibus. In cuius medio furca aliudq; tabulatum, ijs constructum qui capite plectendi sunt, est &

in eo sacellum, è cuius regione fons, labrum habens
capacissimum. Ad forum diuersoria permulta sed
uulgaria, & sane est Neapolis maximus defectus a-
menorum & mundorum hospitiolorum, licet adsint ali-
oquin popinæ infinitæ.

Templa quemadmodum pulcherrima: ita non
admodum multa è quibus cathedrale ut uocant S.
Claræ, nescio an aliud etiam quod est S. Loio dica-
tum, prorsus tenebrosum. Omnium ornatissimum est
S. Mariæ prædicatorum. nam & in amænissimo præ-
altoq; urbis loco positum, & intus ferè totum marmo-
reum incrustatumq;: sed tamen angustum. Frequen-
tatur religione templum S. Mariæ di Carbona, mo-
nasterium non procul à foro. Id continet ingentem
copiam tabularum uotinarum, & duo sacella marmo-
rea ad aram. In ipsa uero ara tumba est, in qua cada-
uer Roberti regis Neapolitani & coniugis illius:
admodum pomposa & elaborata. ferunt ea nullam
magnificentiore reperiri in uniuersa Europa. Ego
uero si non superiorem certè parem huic esse puto,
illam quæ Guilelmi Croij ducis Arschotensis eiusq;
coniugis corpus habet, in Belgica prope Louanium
ad arcem Hefriam. Sane primas obtinet inter mar-
morea sepulchra, quæ quidem ego uidi uel in Italia,
uel Germania, uel in Gallijs, uel etiam in Anglia:
nam in Hispanijs non fui. Sed inter ea quæ in hisce
regionibus aut ex metallo sunt conflata aut ex ære
siue auricalco: meo iudicio cæteris omnibus præstat
Henrici viij. Anglorum regis apud Westmonaste-
rium ut uocant in ciuitate Londinarum, cum hac
inscriptione.

Septis

Septimus hic situs est Henricus, gloria Regum
 Cunctorum, ipsius qui tempestate fuerunt.
 Ingenio atq; opibus gestarum & nomine rerum.
 Accessere quibus naturæ dona benignæ
 Frontis honor, facies Augusta, heroica forma.
 Iuncta q; ei suavis coniunx perpulchra pudica
 Et fecunda fuit, felices prole parentes.
 Henricum quibus octauum terra Anglia debes.

Tota tumba deaurata est uulgatioribus gemmis un-
 diq; coruscans, habet & τορρεύματα permulta. Ad eam
 proximè accedunt monumenta Regum Galliarum
 apud Fanum Dionisi.

Sunt præterea Neapoli quatuor σοῶι ni fallor,
 siue loca quadrata circum circa sessiones habentia
 qualis ille est quem Antuuerpię Bursam uocāt: Ve-
 netijs La piazza del Rio alto. In his statis temporib.
 anni habetur (nescio quibus de causis) publicus tra-
 ctatus aut conuentus. Conueniunt etiam in ijs mer-
 catores singulis diebus contractuum celebrando-
 rum gratia.

Arces tres habet quarum duæ ad mare: nimirum
 uetus ac noua: tertia in altissimo monte ciuitati in-
 cumbente. unde propter naturam uel situm loci ita
 munita est, ut quicumq; eam teneat facile possit urbi
 imperare, quantumuis ab hostibus occupatæ. Est pau-
 lo infra illam, monasterium Carthusianorum, templū
 habens Diuo Martino dicatum: è quo amenissimus
 prospectus tum in urbem, tum in ipsum mare. In arce
 ueteri quæ ad uiam Capuanam posita, antiquissima
 ædificia & picturæ cernuntur. est & in ea armamen-
 tariū in quo inter cætera conspicitur πανοπλία Fran-
 cisci Regis Galliarum, qua indutus apud Ticinum
 urbem

urbem capiebatur. elegantissima quidem, & ex optimo ferro fabricata, sine ullo tamen ornatu auri. Thorax mire grauis est. Ex arce transitus ad hortos amplissimos: In ipsa uero arce hortus pensilis: sed is præter amenum prospectum nihil habet.

Arx noua in ipso urbis ingressu sita est forma quadrangulari, ex lapide Tiburtino constructa. in eo loco olim fuit monasterium prædicatorum, quod deinde in alium translatum in quo hodie positum. Cingitur autem ex ea parte qua urbem respicit profundissima fossa: & est quasi conduplicata. nam ingressus ipsam, tandem ueram arcem uides, quæ similiter fossa, mænibus, turribusque munita est, basis illius in alto loco situatur & per cliuum insuper ad eam ascenditur. Porta interior longè pulcherrima ex marmore, inde peruenitur in aream ualde spatiosam, quadratam, oblongam. Ad sinistram ingressus in amœnissimam quandam aulam ascenditur, in qua quotannis conuentus regni celebratur. In ea quoque ipse Rex, uel is qui uicem illius gerit, singulis septimanis bis supplicationes & querelas suscipit, iudiciumque exercet. Iuxta hanc turris est in qua à magnifico uiro Ioanne de curta uille Flandro, qui nunc tertium illud castrum quod in monte est, inhabitat, conseruata fuere hæc: Sceptrum aureum in superiore parte margaritis prægrandibus ornatum: Ensis habens capulum & uaginam auream gemmis ornatisissimam: corona gemmis incredibilis magnitudinis rutilans: Pomum cæsareum uetustum: Pallium seu cappa Imperialis, cuius philacteria gemmis planè referta: Crux aurea longitudinis unius palmæ: Poculum magnum gemmis undique ornatum magni pretij.

prætiij. Item margaritę seu uniones prægrandes, ac præcipua genera gemmarum in maxima quantitate, breuiter thesaurus qui uix æstimationem recipiat. Qui uiderunt, affirmant imperij Romani ornamenta esse: Verũ nos uti ea non uidimus ita ne affirmare quidem possumus, Imperij ne sint an regni Neapolitani.

Mirum autem quanta copia antiquarum statuarum conspiciatur in urbe Neapolitana, etiam in priuatis ædibus. puta Bachi, Mercurij, Herculis, Bruti, & totius ueteris habitus militaris. Ad sunt & statuę togatę. Maximum equi caput æneum, magno artificio conflatum, non secus ac Romę in palatio Cardinalis de valle. Sed de his omnibus diligentiss. scripsit Cyriacus Anconitanus, cuius est bona pars illius libri quem Petrus Apianus & Bartholomeus Amantius in hac materia ædiderunt.

Fundauit in hac Vrbe Academiam Fredericus 2. Imperator quę etiamnum hodie floret. Nobis ibi commemorantibus moriebatur Simon Portius, insignis Philosophus ac medicus, nam & præter eum libellum quem de incendio agri Puteolani ædidi, ut superius admonebam: scripsit de anima, de sensibus, de coloribus, de puella Germanica, aliaq; plura. Clarebat inter Iuris Consul. Marcellus quidam, Senensis, uir cum primis doctus & facundus. Theologia uerò in monasteria erat elegata, ut in tota Italia ferè. Neapolis hyemem uix duobus mensibus sentit, puta mense Ianuario & Februario. Frequentes habet pluuias sine niue: contra æstate feruentiss. æstum, cuius gratia rara ibi sunt ædiũ tecta, ut sub noctem deambulare super ædificijs possis, totamq; urbem simul ac mare contemplari. Vocant eam uulgarĩ lingua gentilem, hoc est, nobilem cum propter multitudinem nobilium, qui in ea habitant, tum uerò

E

propter

propter luxum. nec alibi ullo in loco reperire licet tam
tam copiam generosiss. & ornatiss. equorum atque ibi.
Sed si inde extra regnum equum indigenum ducas, de-
cumam solvas oportet. Venduntur autem in ea non
tantum equi aut aliæ merces, uerumetiam mancipia u-
triusque sexus & ætatis. Sicarios habet ualde multos.
Audiunt malè Neapolitani non tam quod natura mali
sint, quàm quod uicinos habeant malos. ij uerò sunt
Apuli, Calabri & Siculi, de quibus uerè dici potest id
quod Cicero de ijs scripsit: Omnes insulani mali, Siculi
omnium pessimi. Atq; hæc quidem de ipsa urbe.

Extra urbem ex altera parte, cernuntur putei Re-
gales uulgo dicti, Pozzo reale: pulcherrimi sane. Est
eiusdem generis locus Romæ & Ferrariæ, Il bell veder,
hoc est, locus æstiuus, ædificiorum, hortorum, riuulorū,
prospectus situsq; amænitate elegantissimus. In eo pa-
latium extruxit Ferrandus Arragonensis primus Nea-
poli Rex, forma quadrata, oblonga, in cuius parietibus
antiquissimæ picturæ. Media area sub cælo ad lauandi
usum destinata. descenditur autem per eam tribus gra-
dibus, & intromittitur aqua pro libito. Porticu orna-
tissima circumdatur: uerum in postrema obsidione Vr-
bis Neapolitanæ, Galli non hanc solummodò porticum
sed totum ferè hoc ædificium corruperunt. Non autem
dubium est, cum adhuc esset integrum hoc lauacro nul-
lum aut magnificentius, aut amènius fuisse in Italia.

E regione huius palatij est aliud quoddam, ubi
locus è quo deriuantur aquæductus in urbem. Inde
descenditur in hortos, in quibus iterum porticus, & è
regione lacus admodum amplus: neglectus tamen
iamq; arundinibus repletus. Hinc deflectitur in alios
atq; alios hortos: tandem peruenitur ad fontem aquæ
ductuum amènissimum & limpidissimum.

Fuere

Fuere ibi aliquando cellulae aut cauae, quibus uaria genera auium erant inclusa: sed & illae à Gallis confractae. Ex hoc loco per aedificia, quae olim erant familiae destinata, reuertitur ad primum: ubi fonticuli & blandissima praeterlabentium aquarum murmura, siluulae, fructuumque gratissimus aspectus. Conspiciuntur non procul vestigia Urbis Paleopolis, cuius Liuius facit mentionem. Est & alius locus ameniss. propè Neapolim quarto aut quinto lapide ab urbe, ad pedem Vesuuij montis in cuius summitate Plinius naturalis historiae scriptor, & classis Augusti Caesaris praefectus, inter cineres periit, quemadmodum testatur Plinius Iunior: cum paulò antè idem mons arsisset ad modum aethnae in Sicilia. Crescit autem in pede huius montis uinum graecum siue Pompeianum ut uocant optimum, & in magna copia. Palatium quod ibi extat à uicino pago Pietra bianca seu Leucopetra appellatur, intus totum marmoreum, vermiculato opere in ipsis cubiculis ornatum. Adest Nympha dormiens, & incumbens urnae, è qua profluit ingens copia limpidissimae aquae, ea deinde per canales marmoreos (qui tamen piscibus conseruandis inseruiunt quasi parua quedam uiuaria) dilabatur, & reliquam partem pauimenti minime ledit. Veteres huiuscemodi aedificia uocabant Nymphæa, tam Romani quàm Graeci. Verum hoc recens est, à consiliario quodam Caroli v. Imperat. extructum circa annum 30. Respicit ab una parte mare, ab alijs planitiem quandam praaltam, cuius mira fertilitas, tum frumenti, tum fructuum, tum olei & uini. Incredibile est sed minime falsum reperiri ibidem uites, quarum una aliquando producat metretas uini 12. aut 14. hoc est, urnas 6. aut 7. aliquando plures. Sed & illud mirum quod quidam annotauit, spirante Aquilone, ex Affrica propelli in

E 2 agrum

agrum Neapolitanum tantam copiam coturnicum, ut
& glomeratim super ædes mari uicinas cadant, & sine
ulla difficultate manibus apprehendi possint, quin &
inter uolandum sæpè in ipsas triremes incidere.

Postremo ea est Neopolitani agri amenitas, ea ædi-
ficiorum magnificentia, fontium & aquarum salubritas,
tanta copia illarum rerum, quæ natura tanquam miracu-
la quædã produxit, tot uestigia antiquitatum, ea denicq;
fructuum, aliarumq; rerum ad sustentandam uitam huma-
nam necessariarum, ubertas, ut non solum pars Campa-
niæ fœlicis rectè appelletur: sed uerè sit fumen quod
aiunt, fertilitatis & ipsummet cornu τῆς ἀμαλθείας. Quæ
omnia cum diligentissimè perlustrassemus, non tam
pertesi laboris (hunc enim facile leniebat & cupiditas
nostra & pulcherrimarum rerum inspectio) quam quod
ad musas nobis redeundum arbitraremur: relicta Nea-
poli, classe Caietam antiquissimam urbem præteruecti,
Romam contendimus, inde per Tuscos Patauium,
quo cum peruenissemus, tu per literas ab amicis uoca-
tus, in patriam profectus es: ego sequenti anno te se-
cutus sum. Vale Amplissime Præsul. Lipsiæ Calen.
Aprilis. Anno Christi 1559.

H. T. I. D.

scribebat.

Ph. 1217

18. Nov 1996

Nhr 1217

ULB Halle 3
001 600 079

TA → OL

0c 3475 23

DE RELIQUIIS
ANTIQUITATVM AGRI
NEAPOLITANI,

EPISTOLA
AD IOHANNEM
MISNAE PRAE-
SVLEM.

L I P S I A E

IOHANNES RHAMBAVVS
EXCVDEBAT.

Anno

M. D. LIX.

25

